

M. T. B. COLLEGE, SURAT
Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
Ser.

37

Title: *Shatpadertha*
Sangroha

301811024

37	:	:	:	Shatpadārtha Saṅgraha	Title
	:	:	:	Prashna pāṭha	Author
	:	:	:		Editor
	:	:	:		Year, Vols.
	:	:	:		Publisher
	:	:	:		Remarks

37

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय अथ गुणभाष्यं रूपदिनां सर्वेषां गुणानां गुणत्वाभिसंबंधोद्भाष्यं यत्प्रत्ययवन्ति तन्निष्क्रियत्वं गुणवत्त्वं रूपरस
गंधस्पर्शपरत्वगुरुत्वद्रवत्वस्नेहवेगान्तर्गुणाः बुद्धिसुखदुःखेच्छाद्वेषप्रयत्नधर्माधर्मभावनाशब्दा अमूर्तगुणाः संख्या
परिमाणपृथक् संयोगविभागोत्पत्तिप्रयत्नाः संयोगविभागोत्पत्तिप्रयत्नाः संख्यापरिमाणपृथक् संयोग
रूपरसगंधस्पर्श सांख्यिकद्रवत्वबुद्धिसुखदुःखेच्छाद्वेषप्रयत्नधर्माधर्मभावनाशब्दा वैशेषिकगुणाः संख्यापरिमाणपृथक् संयोग
विभागोत्पत्तिप्रयत्नाः परत्वापरत्वेनेमिन्निकद्रवत्वगुरुत्ववेगाः सामान्यगुणाः शब्दस्पर्शरूपरससंज्ञावाचकैकैः प्रियग्राहाः
संख्यापरिमाणपृथक् संयोगविभागपरत्वापरत्वद्रवत्वस्नेहवेगाः दीप्रियग्राहाः बुद्धिसुखदुःखेच्छाद्वेषप्रयत्नान्तर्गतः करणग्राहाः गुरुत्व
धर्माधर्मभावनाधृतिः प्रियाः अपाकज्ञरूपरसगंधस्पर्शपरिमाणैकैकपृथक्त्वेद्रवत्वगुरुत्वस्नेहवेगाः कारणगुणपूर्वकाः बुद्धिसुखदुः
खेच्छाद्वेषप्रयत्नधर्माधर्मभावनाशब्दाः अकारणगुणपूर्वकाः बुद्धित्वदुःखेच्छाद्वेषप्रयत्नधर्माधर्मभावनाशब्दाः तत्परिमाणोत्पत्ति
संयोगनिमित्तिकद्रवत्वपरत्वापरत्वापूर्वकाः संयोगज्ञाः संयोगविभागवेगाः मूर्तताः शब्दोत्तरविभागविभाजकौ परत्वापरत्वद्रवत्व
यत्कप्येकबुद्धयुक्ताः रूपरसगंधानुलूपस्पर्शशब्दपरिमाणैकैकपृथक्त्वेद्रवत्वगुरुत्वस्नेहः समानतासारभक्ताः सुखदुःखेच्छाद्वेषप्रयत्ना
स्त्वसमानतासारभक्ताः संयोगविभागेतराः संख्यागुरुत्वद्रवत्वोद्भाष्यस्पर्शज्ञानधर्माधर्मसंस्काराः समानासमानतासारभक्ताः
बुद्धिसुखदुःखेच्छाद्वेषभावनाशब्दाः स्वाश्रयसमवेतारभक्ताः रूपरसगंधस्पर्शपरिमाणानुप्रयत्नाः परत्वारभक्ताः संयोगविभागसं
ख्यैकपृथक्त्वेद्रवत्वगुरुत्वद्रवत्ववेगाधर्माधर्मोत्पत्तिप्रयत्नारभक्ताः गुरुत्वद्रवत्ववेगाधर्माधर्मोत्पत्तिप्रयत्नारभक्ताः संयोगविभागसं
गंधानुलूपस्पर्शपरिमाणैकैकपृथक्त्वेद्रवत्वगुरुत्वद्रवत्ववेगाधर्माधर्मोत्पत्तिप्रयत्नारभक्ताः गुरुत्वद्रवत्ववेगाधर्माधर्मोत्पत्तिप्रयत्नारभक्ताः संयोगविभाग
तत्त्वं संयोगविभागोत्पत्तिप्रयत्नारभक्ताः गुरुत्वद्रवत्ववेगानामुत्पत्तिप्रयत्नारभक्ताः परत्वाद्रवत्ववेगाधर्माधर्मोत्पत्तिप्रयत्नारभक्ताः संयोगविभाग
शब्दान्तविशेषगुणानामुत्पत्तिप्रयत्नारभक्ताः अपाकज्ञरूपरसगंधस्पर्शपरिमाणैकैकपृथक्त्वेद्रवत्वगुरुत्वद्रवत्ववेगाधर्माधर्मोत्पत्तिप्रयत्नारभक्ताः
सांख्यिकद्रवत्वस्नेहानामुत्पत्तिप्रयत्नारभक्ताः शेषाणामुत्पत्तिप्रयत्नारभक्ताः रूपदिनां सर्वेषां गुणानां प्रत्येकमपरसामान्यसंब

उ.भा.
२

यदर्शनात् द्विसंख्या चाणोर्वर्तमाना छाणुकेषु अणुत्तमभूते महुचं चणुको दो कारणं बुद्धत्वा मान्य जायते चयेयो दिर्घत्वस्योत्पत्तिः अणुत्त
वछणुके द्विसंख्यातो द्वस्वत्वस्यास्यतिः अथ अणुकादिवर्तमानयोर्महुदाप्युत्पत्तयोः परस्परतः को विशेषः छाणुकेचाणुत्तु द्वस्वयोरिति तत्रास्तिम
हवदीर्घत्वयोः परस्परतः विशेषः महुत्तुदीर्घत्वमानीयतां दीर्घत्वमहवानीयतामिति व्यवहारदर्शनात् अणुत्तु द्वस्वत्वयोः परस्परतो विशेषस्तदुद्दिष्टनिप्र
त्यक्षः पतन्तुर्विधमुदाहरमाधारविनाशो विवर्तित इति पृथक् नपि व्यवहारकारणं तदुत्तरे कद्रव्यं चानेकद्रव्यं च तस्य चानिमुत्पत्तिस्तत्पत्तिनयः संख्या
याव्याख्याताः एतावन्तु विशेषः एकत्वादिबेदकपृथक्त्वाद्यपरसामान्याभावः संख्यायाद्विशिष्टतत्त्वविशिष्टव्यवहारदर्शनादिति संयोगः संयुक्तज
स्य निमित्तं सचद्रव्यगुणकर्म हेतुः प्रत्यक्षं भवतिरेषास्तथाभवतीति सोपक्षेपेतिरेतेभ्यश्चैतिवचनात् गुणकर्मभेदोपपत्तः संयुक्तसमवाया
प्रेमेवैशेषिकमिमतमिति वचनात् अथ कथं लक्षणः कतिविधश्चेति अप्राप्तयोः प्राप्तिः संयोगः सत्त्वविधः अन्यतरकर्मजसंयुक्तसंयोगतत्त्वैति
त्रान्यतरकर्मजः क्रियावान्निष्क्रियस्य यथा लक्षणाः श्येनेन विभक्तौ च मुक्तिरिति उभयकर्मजस्तु बिरुद्धिक्रिययोः संनिपातः यथामहयोर्भययोर्वैति संयोग
जस्तत्त्वमात्रस्येव विद्येत तस्य न निष्क्रियस्य कारणाकारणसंयोगोऽपि अकारणः कारणाकारणसंयोगोऽपि पूर्वकः कार्यकारणमः संयोगः संचेक
स्माच्छ्रुत्या बह्विधश्चेति एकस्मात्तावन्तु वीणासंयोगोऽपि द्वित्वक वीणासंयोगः द्वयस्य तत्त्वकाशा संयोगः एकोद्वित्त्वाकाशा संयोगः
बहुभ्यश्च तत्त्वतुरीयसंयोगस्य एकः पटतुरीयसंयोगः एकस्माच्छ्रुत्योक्तस्य निष्कथं यदापार्थिवपरमाण्वोः संयोगे सति अन्यतपार्थिवमाथिवस्य
न्येत अन्यतवाप्यस्य युगपत्संयोगो भवति तदा ताभ्यामसंयोगाभ्यां पार्थिवोपद्राणुके युगपदभ्येते ततोयस्मिन्नेव काले छाणुके कारणाकार
कर्मणस्तत्त्वमुत्पत्तिः तस्मिन्नेव काले दुरेतरेतत्कारणाकारणगतसंयोगादितरेतरकार्यकारणगतसंयोगो युगपदुत्पद्यते किं कारणं कार
णसंयोगिनीति कार्यमवश्यं संयुते इति न्यायः अतः पार्थिवं छाणुकं कारणासंयोगिना न्येत तत्तत्संयुक्त्यते औपम्यपि छाणुकपार्थिवेने
ति अतः कथं छाणुकयोः इतरेतरकारणासंबन्धयोः परस्परतः संबन्ध इति तयोरपि योगजाभ्यां संयोगाभ्यां संबन्ध इति नातः संयोगासि
निसंयुक्तमात्रवत् पृथगीतिमिति विधानात् यथा कच्छतुर्विधं परिमाणमुदाहर्यमुक्ताः निसंयुक्तमात्रवत् पृथगीतिमिति विधानात् निसंयुक्तमात्रवत् पृथगीतिमिति विधानात्
दि संयोगमुदाधनुत्कापृथक्कृतियं ब्यात् नवेवमज्जीनातः संयोगपरमाणुतः आकाशादिमात्रेदेशवृत्तिः अन्यतरकर्मजः संयोग
इति विश्रुतां च परस्परतः संयोगो नोस्ति युतसिद्धिभावात् सपुनः छयोरन्यतरस्य वा पृथगगतिमत्त्वं युताभ्यामपि विवर्तते विनाशस्त
सर्वस्य संयोगस्य एकार्थसमवेतत्वात् हि सागात् केचिच्छ्रयनाशानाशः कथं यदा ततोः संयोगो सति अन्यतरतत्त्वाभेकाश्च कर्मिद्यु

केतेन कर्मणा अश्वंतराद्विभागः क्रियेत विभागो नवारंभक संयोगनाशः तद्विनाशो नोर्विनाशः तद्विनाशे तदाश्रितस्य संयोगस्याव
श्यविनाशः विभागो विभक्तप्रत्ययनिमित्तं शब्दविभागो हतुश्च प्राप्तिपूर्विका प्राप्तिर्विभागः सचत्रिविधोऽपि अन्यतरकर्मजसंयुक्तसंयोग
कर्मजो विभागस्तु तत्रान्यतरकर्मजसंयुक्तसंयोगवत् विभागस्तु द्विविधोः कारणाविभागो कारणाकारणविभागश्च कार
णाविभागो नवात् कार्याविशेषकारणकर्मिन्नेयव्यवहाराद्विभागकरोति नतरा आकाशादिदेशाद्विभागकरोति नतरावयवोत्तरादि
तिष्ठति अतो वयववयवकर्मवयवोत्तरादेव विभागमारभते विभागो अतः संयोगनाशः तस्मिन् विनष्टे कारणाभावात् कार
याभाव इत्यवयवविनाशः तदा कारणावयवोर्वर्तमानो विभागः कार्यनाशविशिष्टकालस्वतंत्रत्वा अवयवमपेक्ष्य सक्रियस्य वा वयवस्य कार्यसं
युक्ता आकाशादिदेशाद्विभागमारभते कतं केन निष्क्रियस्य कारणाभावात् उत्तरसंयोगा नुसतो अनुपपन्नप्रसंगः ननु तदवयवकर्म
काशादिदेशाद्विभागमारभते तदा रभेकालस्यातीतत्वात् प्रदेशांतरसंयोगात् करोत्येकः अकृतसंयोगस्य कर्मणः कालास्यत्वादि
ति किं कारणाकारणविभागोऽपि कथं यदा हतुः कर्मिन्नेयवयवोत्तराद्विभागमकुर्वत् आकाशादिदेशाद्विभागमारभ्य प्रदेशांतर
संयोगानारभते तदा अनेककारणाकारणविभागकर्मणो दिशदिशं प्रतिकार्योर्भावेति मुख्यं तामपेक्ष्य कार्याकार्यविभागानारभ
ते तदनंतरं कारणाकारणसंयोगाश्च कार्यकार्यसंयोगा मिति यदि कारणाविभागानंतरं कार्यविभागो सति कारणासंयोगानंतरं क
र्यसंयोगो सति नन्वेव तद्वि अवयवावयवविनाशे युतसिद्धिदोषप्रतीति इति ननु तसिध्यपरिहानात् सापुनः छयोरन्यतरस्य वा पृथगग
तिमवमिति इत्युतासिद्धिर्नित्याना अनित्याना तु युतेष्वश्रयेषु समं संयुक्तयोः युतसिद्धिः सर्गिर्द्रव्यशरीरयोः पृथगगतिमत्त्वं नास्ति युतेष्वश्र
येषु संबन्धयोस्तीति परस्परसंयोगसिद्धिः -- काशयोस्त्वाश्रयोत्तराभावेप्यन्यतरस्य पृथगगतिमत्त्वात् संयोगविभागोऽस्ति तत्तदप्योरनित्य
योः पृथगगतिमत्त्वात् तत्परस्परतः संयोगविभागोऽस्ति दिगादिनां तु पृथगगतिमत्त्वं नास्तीति परस्परसंयोगविभागोऽस्ति विना
शस्तु -- स्य विभागस्य उत्तरसंयोगो वाधिसंज्ञावात् कणिकत्वादिति नतस्य संयोगवत्तु योरेव विभागस्तयोरेव संयोगो द्विनाशो भवति कस्मात्
संयुक्तप्रत्ययवत् विभक्तप्रत्ययानुसृत्यभावात् तस्मादुत्तरसंयोगवत्तु संज्ञावात् कणिक इति केचिच्छ्रयविनाशो द्विनाश इति
कथं यदा हतुः कर्मकारणावयवोऽशे कर्मिन्नेयं अश्वंतराद्विभागमारभते तदवयवोत्तरादेव विभागस्तु तदवयवसंयोगनाशः तद्वत
रकर्मणा च तत्तत्तराद्विभागः क्रियेत इत्येकः कालः ततोयस्मिन्नेव काले तत्तत्तरत्वं संयोगनाशस्तस्मिन्नेव काले संयोगनाशो ननु नाशः तस्मि

ननु किं कर्म त्वपर्यवस्यः आहो हि तत्र उपपरं सामान्यमिति कृतस्तोत्रं शयः समस्तैषूहोपपत्तिदिपुत्रमणादिषु कर्मप्रत्ययवृत्तनप्रययाविशेषात्
कर्मत्रयपर्यावृत्तिगम्यते येन ह्येव पण्यदिदिशेषसंत्यापिहितं तस्मादपरसामान्यस्यादिति न कर्मत्रयपर्यावृत्तिरास्त्वपुष्टवत्तु कर्मत्रयमेव गमनं
अथ विशेषसंज्ञायां किं नर्थगमनं ग्रहणं कृतमिति न भ्रमणार्थवत्तु धार्थ्यादुपपत्तिदिशब्देन वक्तुं न भ्रमणं पतनं स्येदं पिना अत्र धार्थ्यं गमनं
ग्रहणं कृतं अन्यथापि न्येव द्वाविशेषसंदो कानि तान्येव सामान्यविशेषानि प्रसक्षरानिति अथापरन्तु अपरसामान्यगमनं अजितदिदि
शययोगात्तत्र भागं काश्चात् भ्रमणार्थं वृत्तं गमनं शब्दं तु उपपत्तिदिपुत्रमणादिषु कर्मप्रत्ययवृत्तनप्रययाविशेषात्
कथां चिकीर्षु यद्वा ध्यमनं यत्र कथायां ध्यु यदा हस्तं हस्तं मित्रं तु अवस्थितं तदा हस्तं वत्सं प्रदत्तं प्रयत्नं संयत्तं तदप्रयत्नं गुरुत्वं पदं प्रमाणादात्महस्तं
संयोगाद्भुक्तं कर्म भवति हस्तं तत्र वत्सं शरीरावयवेषु पादादिषु शरीरे च ति तत्संबंधं प्रत्ययं हस्तं नैव हस्तं गृह्णति चेच्छं वैरति उत्तुक्षिपामि हस्तं न तु
सकृमिति तदनंतरं प्रयत्नसमये ध्यमानाणां हस्तसंयोगाद्यस्मिन् काले हस्तं उपपत्तिदिपुत्रमणादिषु कर्मप्रत्ययवृत्तनप्रययाविशेषात्
संयोगात्सकृत्कर्म भवति तदनंतरं हस्तं हस्तं मुसलं तदर्थं कृतं न भवति पुनरप्यवश्यं पण्यदिदिशेषसंत्यापिहितं तस्मादपरसामान्यस्यादिति न कर्मत्रयपर्यावृत्तिरास्त्वपुष्टवत्तु कर्मत्रयमेव गमनं
अथ विशेषसंज्ञायां किं नर्थगमनं ग्रहणं कृतमिति न भ्रमणार्थवत्तु धार्थ्यादुपपत्तिदिशब्देन वक्तुं न भ्रमणं पतनं स्येदं पिना अत्र धार्थ्यं गमनं
ग्रहणं कृतं अन्यथापि न्येव द्वाविशेषसंदो कानि तान्येव सामान्यविशेषानि प्रसक्षरानिति अथापरन्तु अपरसामान्यगमनं अजितदिदि
शययोगात्तत्र भागं काश्चात् भ्रमणार्थं वृत्तं गमनं शब्दं तु उपपत्तिदिपुत्रमणादिषु कर्मप्रत्ययवृत्तनप्रययाविशेषात्
कथां चिकीर्षु यद्वा ध्यमनं यत्र कथायां ध्यु यदा हस्तं हस्तं मित्रं तु अवस्थितं तदा हस्तं वत्सं प्रदत्तं प्रयत्नं संयत्तं तदप्रयत्नं गुरुत्वं पदं प्रमाणादात्महस्तं
संयोगाद्भुक्तं कर्म भवति हस्तं तत्र वत्सं शरीरावयवेषु पादादिषु शरीरे च ति तत्संबंधं प्रत्ययं हस्तं नैव हस्तं गृह्णति चेच्छं वैरति उत्तुक्षिपामि हस्तं न तु
सकृमिति तदनंतरं प्रयत्नसमये ध्यमानाणां हस्तसंयोगाद्यस्मिन् काले हस्तं उपपत्तिदिपुत्रमणादिषु कर्मप्रत्ययवृत्तनप्रययाविशेषात्
संयोगात्सकृत्कर्म भवति तदनंतरं हस्तं हस्तं मुसलं तदर्थं कृतं न भवति पुनरप्यवश्यं पण्यदिदिशेषसंत्यापिहितं तस्मादपरसामान्यस्यादिति न कर्मत्रयपर्यावृत्तिरास्त्वपुष्टवत्तु कर्मत्रयमेव गमनं

[illegible]

